

Vluchten voor vloed

Taal verpakt in een muzisch jasje

Karen Reekmans, lector-onderzoeker, lerarenopleiding, PXL Hogeschool, Hasselt,
Maité Knaepen, Eva Schrooten, Katrien Braet,
studenten Hogeschool PXL

1. Inleiding

Bang, bliksem, behulpzaam, boten, bewolkt
Dieren, dood, donker, dalen, duwen, donder
Mensen lopen rond, anderen op de grond
De tsunami komt! Iedereen verdronk...
Kinderen zwemmen om hun dromen te redden
Yu su!

Deze rap is een fragment uit de workshop *flood and flight* (vluchten voor vloed) van het Europese onderzoeksproject ArtiCULan – Art, Time, Culture and Language – dat een internationaal en interdisciplinair artistiek kader uitwerkt voor meertalige scholen. De 11-jarige leerlingen uit de klas van meester Davy van de Europaschool in Genk eindigden hun rap in een enthousiaste kreet in hun thuistaal ‘Yu su!’.

Figuur 1. ArtiCULan rap flood & flight –
Foto: © Erasmus+ KA2 ArtiCULan

Doordat de school de thuistalen van de kinderen omarmt, werd deze kreet een spontaan en logisch einde van hun rap. Een meevaller voor het ArtiCULanproject dat wil nagaan hoe het leraren in Europese meertalige lagere scholen kan ondersteunen in het autonoom uitwerken van muzische workshops op maat van de lokale noden en kenmerken van de leerlingen.

Waarmee is het allemaal begonnen?

In de zomer van 2019 liep de tentoonstelling *A School of Schools*¹ in de exporuimte van C-Mine Genk. Naar aanleiding van de 4de Istanbul Designbiënnale lieten meer dan honderd internationale ontwerpers zich voor hun design inspireren door de Turkse realiteit na een aardbeving in Istanbul. Het project *Hope on Water*² resulteerde in tijdelijke drijvende opvangplaatsen om mensen hoop en veiligheid te bieden. Het was een interdisciplinaire samenwerking tussen burgerlijk ingenieurs, architecten en sociologen van verschillende universiteiten. Andere designers lieten zich inspireren door hobbyisten en community's die na een overstroming levensgrote mandala's en tapijten maakten om hun traumatische ervaringen te verwerken. Het midden van het mozaïek staat symbool voor het epicentrum van de aardbeving. De kringen errond geven de golven van de aardbeving en de tsunami weer. De belangrijkste boodschap van de expo is dat interactief leren niet enkel op school gebeurt. Nieuwe ideeën kan je overal en altijd opdoen in het alledaagse leven.

Figuur 2. A school of School Weaving Stop-Time - Foto © Selma Gurbuz

Waarom kozen we voor de workshop 'flood & flight'?

Sinds 2015 zijn er in Europa door de vele migratiestromen steeds meer jonge meertalige kinderen op school. In september 2014 vingen 193 Vlaamse basisscholen samen 1114 anderstalige nieuwkomers op. In mei 2020 stonden leraren uit 627 verschillende Vlaamse basisscholen in voor de begeleiding van 4502 anderstalige nieuwkomers (Agodi, 2020). Deze migratiecijfers verdwijnen in het niets in vergelijking met het aantal Syrische en Koerdische vluchtelingen in de ontwaakklassen bij onze onderzoekspartner in Turkije, een land dat regelmatig wordt opgeschrikt door aardbevingen en overstromingen. In de meertalige basisscholen in Limburg en Luik, waar we welkom zijn voor ons ArtiCULanproject, zijn er ook heel wat kinderen met Turkse roots.

Uit de workshops van het eerste projectjaar van het ArtiCULanproject bleek dat niet alleen

Daarom pleiten steeds meer onderzoekers voor een onderwijsmodel waarin de talige diversiteit als didactisch kapitaal wordt benut om de sociale interactie te versterken in de reguliere klas

Figuur 3. A school of School of Earthquake diplomacy - Foto © Kayhan Kaygusuz

de taal een barrière was om zich spontaan uit te drukken in de klas. Ouders van Syrische kinderen wilden niet dat jongens en meisjes samen in de klas zaten. Deze leerlingen voelden zich wat onwennig bij drama-activiteiten. Bij het dramatiseren van een schilderij over een schipbreuk vonden ze echter manieren om samen aan een gemeenschappelijk muzisch doel te werken. Handwerk en andere beeldactiviteiten herinnerden de Syrische kinderen aan hun thuis en brachten hen tot rust. Ze begonnen te overleggen en elkaar te helpen. Dit versterkte de verbondenheid. Hun creaties werden tentoongesteld in het bureau van de directeur als blijk van waardering voor hun creatieve expressie.

De Belgische scholen zagen vooral de focus op meerdere muzische sporen – beeld, drama, beweging, muziek – als een meerwaarde voor muzische workshops. Die aanpak nodigt kinderen uit om ideeën te herinterpreteren en taal zinvol in te oefenen in een betekenisvolle context. Een focus op taalvaardigheid blijft nodig in meertalige klassen. Uit de peilingen Nederlands in het Vlaamse basisonderwijs blijkt dat leerlingen die thuis Nederlands spreken beter scoren voor de eindtermen Nederlands dan kinderen die thuis een andere

taal spreken of een andere taal in combinatie met het Nederlands (Steunpunt toetsontwikkeling, 2018). Een goede beheersing van de schooltaal Nederlands wordt door het Vlaamse onderwijsbeleid als een bepalende factor gezien voor studierendement. Onderzoek toont aan dat niet alleen de taal, maar ook een minder geprivilegieerde sociale en economische context kinderen kwetsbaar maakt (PISA Vlaanderen, 2015). Ook de overtuigingen en het verwachtingspatroon van de leraar spelen een belangrijke rol in het welslagen van een meertalige onderwijspraktijk. Een exclusief taalbadmodel blijkt echter weinig effectief (De Backer, De Smet, Mertens, Van Biesen & Van Hulle, 2015). Daarom pleiten steeds meer onderzoekers voor een onderwijsmodel waarin de talige diversiteit als didactisch kapitaal wordt benut om de sociale interactie te versterken in de reguliere klas (Van Avermaet, Slembrouck, Simon-Vandenberghe, 2015). We bundelden al deze elementen in de workshop *flood and flight*, die we in nauwe samenwerking met de Turkse onderzoekspartner ontwierpen.

Hoe hebben we dit interdisciplinaire Europees onderzoek aangepakt?

Een Europese samenwerking met actoren uit verschillende onderwijscontexten vergt een degelijke voorbereiding. We delen graag onze aanpak.

1. We leerden van elkaars sterktes en culturele context

We kozen voor praktijkgericht onderzoek om in nauwe samenwerking met de Europese partners uit Portugal, Gran Canaria en Turkije muzische workshops voor meertalige scholen te ontwerpen op basis van gemeenschappelijke criteria. Tijdens een eerste internationaal overleg hebben de vier partners een praktijkvoorbeeld gedeeld dat tijdens het eerste pro-

jectjaar werd getest in de drie andere landen. Op die manier wilden we nagaan of de workshops vergelijkbare effecten hadden in de verschillende Europese basisscholen. Elke land deed op basis van zijn expertise voorstellen om de aanpak voor het creatieve proces en de interacties tussen de leerlingen te versterken. In deze oefening werden studenten van de vier universiteiten betrokken. Op basis van de feedback van de Europese partners hebben we onze oorspronkelijke nationale workshop verfijnd, opnieuw getest en de herwerkte versie besproken met ervaringsdeskundigen en experts van scholen, lerarenopleiders, pedagogische begeleiders, artiesten en medewerkers uit cultuureducatieve organisaties.

In België hebben we dankzij de feedback van de Europese partners de workshop *percussieorkest* van het project taalCULTuur (Reekmans, Roden & Nauwelaerts, 2017) herwerkt tot de workshop *Listen to our story!*³ In de oorspronkelijke versie had de workshop als doel muziekinstrumenten te maken met recyclagemateriaal. In de herwerkte versie namen we meer tijd voor zintuiglijke ervaringen, beweging, drama en storytelling, en inspireerden we de leerlingen met diverse interpretaties van kunstenaars die muziekinstrumenten maakten met recyclagemateriaal. Experts die deelnamen aan de focusgesprekken waardeerden dat verschillende domeinen van muzische vorming elkaar versterkten. De focus op een multisensoriële, multidisciplinaire aanpak biedt leerlingen verschillende mogelijkheden om hun creatie te herinterpreteren. De begeleiding van de workshop door drie studenten met een verschillend profiel – PXL-Education, PXL-Music en PXL-MAD School of Arts – gaf een boost aan het creatieve proces en was een meerwaarde voor de kwaliteitsvolle interactie in de klas. Verder gaven de experts aan dat elementen van multiculturaliteit nog niet waren verwerkt in de workshop. Ze stelden voor dat we in onze workshops meer aandacht zouden besteden aan verbinding en culturele identiteit in meertalige scholen als uitgangspunt voor het tweede projectjaar.

2. We ontwikkelden een duidelijk kader voor het ontwerp in cocreatie

Om een onderzoeksproces van deze omvang in goede banen te leiden, zijn duidelijke afspraken noodzakelijk. Na een eerste brainstorm waarin alle partners hun rol in het project en hun expertise deelden, kwamen we zes criteria overeen die de leidraad vormden voor de analyse van de workshops: een prikkelende start, een positief klasklimaat, een multidisciplinair creatief proces, divergent handelen, kwaliteitsvolle interacties, voldoende tijd en ruimte. Deze criteria werden onderbouwd met wetenschappelijke inzichten en onder leiding van Joana Cadima en haar team aan de Universiteit van Porto (PT) in een gemeenschappelijke kijkwijzer gegoten, de ‘common assessment tool’⁴.

We lichten de criteria van de kijkwijzer toe.

Een prikkelende start (Starting point)

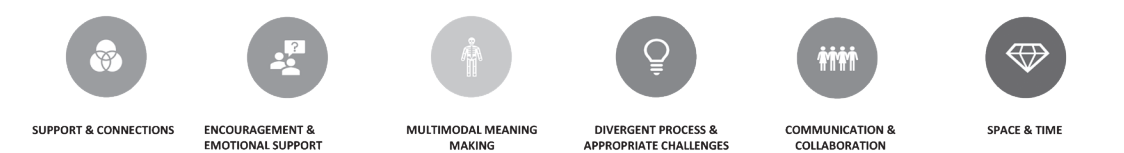
Kunstgerelateerde activiteiten worden algemeen erkend als een rijk en uniek platform voor de groei en ontwikkeling van leerlingen dankzij persoonlijke, intense ervaringen (Philips, Gorton, Pinciotti & Sachdev, 2010). Een rijke input die leerlingen uitnodigt om meerdere muzische vaardigheden uit te diepen is uitdagend, maar zorgt ook voor een hoge mate van eigenaarschap zowel voor het muzische als voor het talige proces (Meyer, Coyle, Halbach, Schuck, Ting, 2015). Als de leraar in meertalige klassen de nadruk legt op actief zelfgestuurd leren, voelen leerlingen de behoefte om te communiceren in een gemeenschappelijke taal, omdat ze samenwerken aan een gezamenlijk doel (Kuyumcu, 2012). Dit versterkt de basisvaardigheden en transversale sleutelcompetenties.

Een positief klasklimaat (Emotional climate)

Muzische projecten nodigen uit tot persoonlijke expressie. Als leerlingen hun persoonlijke ervaringen mogen delen, leren ze meer (Capitaine, Chantraine & Bosmans, 2018). Wanneer leraren voortbouwen op wat leerlingen al kunnen en deze groei ook benoemen, heeft dit een positief effect op het leerproces. Samenwerken aan een gemeenschappelijk muzisch doel genereert meer zelfvertrouwen (Farokhi & Hashemi, 2012). Door leerlingen autonomie en vertrouwen te geven om samen te experimenteren in een veilige leeromgeving en te luisteren naar elkaar, durven ze op termijn meer risico's te nemen en complexere problemen op te lossen (Connell & Wellborn, 1991; Meyer et al., 2015).

Een multidisciplinair creatief proces (Multimodal Activity)

Leerlingen komen tot diepgaand leren als je hen een authentieke, probleemoplossende taak aanbiedt, die hen uitdaagt hun potentieel ten volle te benutten (Meyer et al., 2015; Capitaine et al., 2018). Maria Montessori vertrekt vanuit de visie dat leerlingen hun omgeving actief moeten ervaren met al hun zintuigen om zich cognitief te ontwikkelen. Door gelijktijdig in te zetten op meerdere muzische sporen zullen de leerlingen een idee vanuit verschillende invalshoeken benaderen. Dit schept mogelijkheden om hun begrip te demonstreren in verschillende talen en stijlen en voor verschillende doeleinden (Meyer et al., 2015) en creëert ruimte voor bewustmaking en uitdieping van het creatieve proces. Reflectie op diverse concepten, materialen en beelden is pas mogelijk, wanneer zich kunnen uitdrukken in de schooltaal. Onderzoekers Meyer, Coyle, Halbach, Schuck & Ting (2015) stelden vast dat leerlingen een zekere basiskennis van de taal

Figuur 4. ArtiCULan Criteria Common assessment tool (2020) - © Erasmus+ KA2 ArtiCULan

moeten hebben verworven om effectief in de schooltaal te kunnen reflecteren op het proces dat ze hebben doorlopen.

Divergent handelen (Divergent process of creating possibilities)

Een responsieve leraar kiest voor stimulerende activiteiten die inzetten op verbondenheid en die de betrokkenheid en het positief klasklimaat versterken (Cadima, Verschuieren, Leal & Guides, 2016). De leraar duikt mee in het creatieve proces en is in staat om de dynamiek van de klas in positieve zin te beïnvloeden. De motorische handelingen van de leraar stimuleren het denkproces en het taalbegrip (Sullivan, 2018). Het proces wordt gestuurd door de keuzes van de leerlingen, die samen in kleine groepjes problemen die op hun pad komen samen oplossen. De leraren luisteren aandachtig en geven ruimte aan de kinderen om hun ideeën te uiten en hun interesses te volgen (Capitaine et al., 2018). Ze stellen open vragen om hen uit te dagen en stimuleren interactie. Hierbij is het belangrijk dat leeftijdsgenoten overleggen om elkaar tips te geven, eigen kennis te verdiepen, deze inzichten uit te leggen aan een ander kind en samen betekenis te geven aan een leeractiviteit (Daems, Van den Branden & Verschaffel, 2004). Dankzij de procesgerichte aanpak krijgen leerlingen meermaals de kans om tijdens de workshop te delen wat ze weten.

Kwaliteitsvolle interacties (Communication and collaboration)

De schooltaal wordt gebruikt om een idee of keuze te verduidelijken. Het spontaan overleg is uiterst geschikt om taal in een betekenisvolle context in te oefenen (Nightingale & Safont, 2019). Wanneer taal als communicatiemiddel wordt ingezet zijn jonge leerders meer intrinsiek gemotiveerd om deze taal te leren spreken (Pladevall-Ballester, 2018). De onderzoekers stelden vast dat deze intrinsieke motivatie sterker is tijdens muzische workshops dan tijdens workshops die inzetten op STEM-onderwijs.

De artistieke talen van beeld, drama en beweging vergemakkelijken het taalbegrip. Door

meerdere leerstijlen aan te spreken en nieuwe informatie om te zetten in mentale beelden (drama, beeld en beweging) onthouden leerlingen het geleerde beter (Marzano, 2011). Betekenisvolle taken met een gemeenschappelijk muzisch doel stimuleren kinderen om hun keuzes non-verbaal te uiten als ze de schooltaal nog niet beheersen (Reekmans, Roden, Nauwelaerts, 2017). Dankzij herhalingen raakt het brein steeds meer vertrouwd met talige en artistieke input (Maes, 2017). Muziek helpt om taal ritmisch te memoriseren. Taal volgt de muzische actie.

3. We gingen in dialoog met leerlingen, leraren, onderzoekers en artiesten

Uit een eerste tussentijdse evaluatie van het ArtiCULanproject leerden we dat teamteaching met studenten uit de lerarenopleiding en de opleidingen muziek en illustratieve vormgeving een belangrijke sterkte was van de workshops in België. Elke student begeleidde het creatieve proces vanuit zijn eigen expertise. Deze kruisbestuiving zorgde voor een krachtig interactief en multidisciplinair proces. De samenwerking met studenten werd niet in alle landen als een meerwaarde ervaren. In landen waar geen studenten uit de lerarenopleiding waren betrokken, verliep de interactie met de leerlingen aanvankelijk moeizaam en werd de samenstelling van de ontwerpteams herbekeken. In sommige landen voelden de klasleerkrachten van de lagere scholen zich minder betrokken. In Turkije zorgden de workshops voor een warme toenadering tussen docenten van de universiteit en leraren in het basisonderwijs. In Portugal werd de feedback van de leerlingen uitgebreid bevraagd om de meerwaarde van de workshop te evalueren.

Een responsieve leraar kiest voor stimulerende activiteiten die inzetten op verbondenheid en die de betrokkenheid en het positief klasklimaat versterken

De artistieke talen van beeld, drama en beweging vergemakkelijken het taalbegrip

In Gran Canaria was de samenwerking met de musea een meerwaarde.

Voor het tweede projectjaar beslisten we om te starten met een coachingstraject voor de klasleerkrachten en om hun input mee te verwerken in het ontwerp van de workshop. Ook recent onderzoek van Scholvinck, Diederik & Scholten (2020) toont aan dat onderzoekers systematisch in gesprek moeten gaan met leraren om voldoende draagvlak te creëren. Allereerst is het zinvol om praktijkervaringen uit te wisselen en samen inzichten uit onderzoek te vertalen naar de beroepspraktijk. Bovendien zijn leraren waardevolle ervaringsdeskundigen om tussentijdse resultaten bij te sturen op maat van de schoolpopulatie. In België bleven zowel de leraren als de studenten van PXL-Education, PXL-Music en PXL-MAD School of Arts betrokken. Alle landen kozen voor een samenwerking met professionele artiesten. De ideeën van de leerlingen en klasinteracties kregen nog meer aandacht.

4. We bouwden samen in kleine stapjes aan een groots, aantrekkelijk project

De binationale workshop België-Turkije *flood and flight* naar aanleiding van de expo *A School of Schools* kreeg vorm dankzij een eerste ontwerp van het artistiek kader van het ARTICULanproject, de criteria van de 'common assessment tool' en de input van alle belanghebbenden: onderzoekers Tuncer Can (TU), Nihal Kucumcu (TU), Kris Nauwelaerts (BE) en Karen Reekmans (BE) kwamen tot een eerste concept dat werd verrijkt door ideeën van de leraren van de Europaschool Genk, l'Ecole Communale Hors-Château Liège en Katip Çelebi Istanbul. Dankzij studenten Maïté (PXL-Education), Eva (PXL-MAD School of Arts) en Katrien (PXL-Music) werden deze ideeën

verder uitgewerkt tot een workshop. Professionele artiesten Anne-Lore Baeckeland, Dienne Bogaerts en Elisabeth Henry gaven input voor respectievelijk dans en muziek. De workshop *flood and flight* werd drie keer uitgetest in België en Turkije, voordat hij een tweede keer kritisch werd besproken tijdens een internationaal overleg met de Europese onderzoekspartners. Na afloop werd de workshop in februari 2020 nog een laatste keer getest vlak voor de coronalockdown. De workshop die we hieronder beschrijven, kan je downloaden op <https://www.articulan.eu/good-practices/>.

Workshop 'flood and flight'

Hierna lichten we de verschillende fasen van de workshop toe.

Fase 1: water horen, voelen en zien

De leerlingen worden verwelkomd in de klas en gaan in een kring zitten. Met hun ogen gesloten voelen ze kleine druppels water druppelen in de palm van hun handen en luisteren ze naar verschillende geluiden van water: waterdruppels, stromend water, een waterval, hevige regen. De leraar vraagt: 'Wat voel je? Wat denk je dat het is? Wat hoor je? Wie hoort wat anders?' De leerlingen worden aangemoedigd om met hun eigen lichaam en stem de geluiden na te bootsen. Wanneer ze hun ogen openen, liggen er heel wat afbeeldingen van kunstwerken over water en over overstromingen in de kring. De leerlingen worden uitgenodigd om hun bedenkingen bij de taferelen te delen met hun klasgenoten. De leraar stelt open vragen: 'Wat is er gebeurd? Wat voel je als je de foto ziet? Heb je dit al eerder ervaren? Wat zou jij doen in zo'n situatie?' De zintuiglijke prikkels roepen heel wat herinneringen op.

Fase 2: bewegen als water

Met zo weinig mogelijk woorden stimuleert de leraar de leerlingen om op blote voeten als water te bewegen doorheen water, zand, modder ... Dankzij de techniek van storytelling geeft de leraar bijkomende impulsen die de verbeelding prikkelen: sprenkelend water, water dat boos uit elkaar spat, de verwoestende kracht van storm op zee, ... Ze bewegen eerst alleen, dan

in duo's. Ze zoeken verschillende manieren om te bewegen als water, terwijl ze elkaar aanraken met een elleboog, een schouder, een knie, een hoofd ... In groepjes van vier bewegen ze traag door diep water met een sterke stroming, zwemmen ze in een rustige zee, stappen ze door ondiep water met weinig stroming, modder, een gladde ondergrond en zand met struiken en doornen. Samen reflecteren ze op het creatieve proces. Daarna luisteren ze naar de Engelse rap *The Water Cycle Rap Song* van Alex Cottenham. Ze ontcijferen de betekenis van de Engelse tekst en verwoorden wat deze rap bij hen oproept.

Fase 3: de overstroomde stad

Tijdens de inleidende activiteiten werden meerdere zintuigen geprikkeld en verschillende muzische domeinen aangeboden. De leerlingen kregen de tijd om samen te experimenteren, te voelen, te verbeelden. Water voelen en horen was een aanleiding om geluiden van water na te bootsen, beelden over taferelen met water werden gekoppeld aan woorden, muziek werd gekoppeld aan motorische acties, muziek riep herinneringen op. Deze prikkelende start was een uitnodiging om multidisciplinair aan de slag te gaan met beeld en beweging enerzijds of met muziek en drama anderzijds. De leerlingen verdelen zich nu in twee groepen en gaan aan de slag. Voor de workshop beeld en beweging is het belangrijk dat de leerlingen uitgebreid het effect van water op recyclagematerialen testen, vooraleer ze hun interpretatie van

een stad na een overstroming bouwen. Voor de workshop muziek en drama associëren leerlingen woorden met water en experimenteren ze met rijm. Een ritmische beat helpt hen om samen een rap te schrijven.

5. We observeerden de activiteiten en vroegen feedback aan de leerlingen

De procesgerichte aanpak zorgde voor een hoge betrokkenheid en veel stralende gezichten tijdens alle fasen van de workshop. Doordat de studenten leerlingen aanmoedigden om eerst dingen uit te proberen en ervaringen uit te wisselen vooraleer ze concreet met hun ideeën aan de slag gingen, waren ze erg betrokken om elkaar te helpen en samen keuzes te maken voor hun verwoeste stad. Tijdens de drie try-outs werd snel duidelijk dat de leerlingen zo opgingen in de activiteit dat ze amper afgeleid waren door de creaties van de andere groepen, ook al werkten alle groepen samen in hetzelfde lokaal. Hun enthousiasme zorgde voor een dynamisch proces.

Tegelijkertijd bleef het rustig in de klas. Hun creatieve activiteiten namen tijd in beslag, omdat ze moesten wikken en wegen hoe ze hun boodschap in beeld wilden brengen. Dit bracht rust in hun hoofd en zorgde voor verbondenheid. Ze genoten van elkaars creaties. Deze ontspannen, open sfeer was vanaf de tweede try-out al van

Figuur 5. ArtiCULan Verbeeld de verwoeste stad – Foto's © Erasmus+ KA2 ArtiCULan

Het project liet hen inzien dat beeld, muziek, beweging, drama en taal elkaar versterken en dat creatieve expressie kan worden ingezet voor taalstimulering

bij de opstart van de workshop aanwezig. Dit viel op toen een jongen te laat in de klas kwam en klasgenoten spontaan aan hem begonnen te vertellen wat ze hadden ervaren tijdens de inleidende multisensoriële activiteiten.

Na de pauze van half 11 kwamen de kinderen vol goede moed de klas weer binnen, polsten ze hoeveel tijd ze nog hadden om hun creatie af te werken en gingen ze enthousiast weer aan de slag. Ze vertelden trots dat ze op de speelplaats hun rap nog hadden geoefend. De kinderen kregen meer aandacht voor elkaar en reageerden op elkaars inbreng. Door tijd te nemen om actief te luisteren zonder een oordeel te vellen of zelf aanvullingen te doen, waren meer kinderen geneigd iets in te brengen. De activiteiten waren haalbaar en motiverend voor alle leerlingen, ook al werden sommige uitgedaagd om iets buiten hun comfortzone te proberen.

Het toonmoment was hartverwarmend. Klasgenoten gaven feedback op elkaars creaties, de stad werd overspoeld met water, na de rap werden de zangers 'overspoeld' door een beweging van een geïmproviseerde golf van hun klasgenoten die hen deed vluchten voor de overstroming. Het reflectiegesprek kwam vlot op gang, omdat de meeste leerlingen van de derde graad hun hele schoolloopbaan in deze school waren ingeschreven en de schooltaal voldoende beheersten om zich in het Nederlands uit te drukken en bepaalde nuances aan te brengen in hun mening. Een diepgaand gesprek van dit niveau is uiteraard niet haalbaar in de onthaalklas met Syrische vluchtelingenkinderen bij de partner in Turkije. Verder vertelden de leerlingen niet alleen welke ideeën van klasgenoten hen hadden verrast, maar werden ze ook nieuwsgierig naar het professionele werk van de muzikant. Ze genoten vol bewondering van haar songs!

Wat leren we uit het proces van cocreatie?

Het creatieve proces voeden zonder het te sturen was aanvankelijk een uitdaging. Het modelen was tijdens de eerste try-out nog te zeer een vorm van demonstreren, waardoor de leerlingen de neiging hadden om gewoon mee te doen en te kopiëren. Heel wat leerlingen, maar ook de studenten waren minder vertrouwd met improviseren. Dit kwam vooral tot uiting in de activiteiten beweging zonder een choreografie en drama zonder een duidelijk script. De impulsen die de studenten gaven voor storytelling op de golven van de zee waren in de eerste fase grondig voorbereid en werden tijdens de tweede try-out spontaner. Door tijd te nemen voor inleving en verdieping kwamen de studenten en de leerlingen samen in een flow. Dit was een krachtig moment bij de opstart van de workshop. Waar leerlingen eerst heel verrast een geïmproviseerd obstakel in het water probeerden te omzeilen, gingen ze vervolgens zonder bijkomende instructies een manier te zoeken om over, op, onder of rond het obstakel te bewegen. Plots was er een leerling die onverwacht en ongevraagd zelf een interessant nieuw obstakel in het water werd voor zijn klasgenoten. Voor studenten in opleiding die erg getraind zijn op doelgericht werken aan cognitieve leerdoelen, was het 'niet weten' een spannende uitdaging. Af en toe zochten ze non-verbaal bevestiging bij de observerende onderzoeker.

Voor de talige ondersteuning in de meertalige klas was het belangrijk dat enkele elementen uit de muzische workshop werden gebruikt om met zo weinig mogelijk woorden een kader te schetsen waarbinnen de leerlingen creatief aan het werk mochten gaan. Zo mochten de leerlingen water voelen, horen en zien vooraleer ze gingen brainstormen over ervaringen met water. Zodra de leerlingen het concept hadden verworven en de opdracht hadden begrepen, was het belangrijk zoveel mogelijk interactie tussen de leerlingen te stimuleren en vanuit nieuwsgierigheid en interesse open vragen te

stellen over het creatieve proces, om de verbeelding te prikkelen, om niet voor de hand liggende interpretaties uit te lokken. Zintuiglijke ervaring was ook belangrijk voor de beeldactiviteit. Opnieuw bepaalden leerlingen de invulling van de activiteit. Ze onderzochten het effect van water op materialen: blijft het drijven, verandert de vorm, de kleur, de materie? Wanneer leerlingen verrast nieuwe ervaringen opdeden, riepen ze hun vrienden, deden ze nieuwe testen met andere materialen en maakten ze samen keuzes over geschikte materialen voor de verschillende elementen van hun verwoeste stad. De actieve betrokkenheid was merkbaar aanwezig in elke workshop. Woorden associëren en ervaringen of herinneringen uitwisselen over water was een goede aanzet voor het schrijven van de rap. De visuele ondersteuning in de woordenwolk en het ritme van de beat zorgden voor houvast om de tekst te schrijven. De woorden op de losse briefjes waren vaak een uitnodiging om te reflecteren op rijm of om nieuwe associaties te

leggen bij het thema. De rap werd een persoonlijke tekst, waar ze op een bepaald moment in al hun enthousiasme een kreet in hun thuistaal aan toevoegden. Dit was een zeer krachtig moment van de workshop.

De focus op meerdere muzische domeinen tijdens eenzelfde workshop was waardevol en vernieuwend voor de leraren die de workshops observeerden. Ze gaven aan dat de studenten een duidelijk kader hadden gecommuniceerd, waarbinnen de kinderen mochten experimenteren. Leraren vonden vooral de tussentijdse reflectiemomenten waardevol voor het leerproces en de talige interactie. Leerlingen konden hun eigen aanpak bijsturen. Open vragen stellen in plaats van goedbedoelde tips geven was voor sommige studenten en leraren een eyeopener.

Hoe hebben onze studenten dit proces ervaren?

Uit de reflecties van de drie studenten bleek dat iedereen zeker de kans kreeg om een eigen inbreng te doen vanuit zijn ervaring en sterktes. De opbouw van brainstorm, naar mini-try-outs en tijd voor verdere uitwerking in kleine groepjes was werkbaar en zinvol. Het was niet evident om een workshop uit te werken voor een tentoonstelling die enkel de student van PXL-Education had bezocht. De andere studenten hadden minder voeling met de expo en genereerden bij aanvang minder vlot ideeën voor het project. Doordat de onderzoekers al enkele stappen hadden gezet in het ArtiCULanproject, konden ze enerzijds een duidelijker kader scheppen, maar hadden de studenten anderzijds minder voeling met bepaalde klemtonen die door de onderzoekers waren gelegd. De studenten hadden wel het gevoel dat hun inbreng werd gewaardeerd en dat ze de mogelijkheid hadden om een voorstel te herdenken, waardoor ze zich bewust werden van hun groeiproces. De 'common assessmenttool' hielp onderzoekers, klasleerkrachten en stu-

Figuur 6. ArtiCULan rap schrijven, woorden associëren – Foto: © Erasmus+ KA2 ArtiCULan

denten om de workshop te verfijnen. Doordat ze gelijktijdig op meerdere muzische sporen moesten inzetten, begonnen de verschillende activiteiten in elkaar over te vloeien. Ze zagen telkens nieuwe mogelijkheden, zowel tijdens de microteaching als bij het geven van de try-outs in de basisscholen. Deze verwevenheid zorgde voor een logische rode draad. Dit gaf hen positieve energie.

Het project liet hen inzien dat beeld, muziek, beweging, drama en taal elkaar versterken en dat creatieve expressie kan worden ingezet voor taalstimulering. Een student voelde hoe ze langzaam plezier begon te beleven aan de bewegingsactiviteit en steeds beter kon inspelen op de reacties van leerlingen. Een andere student slaagde erin om leerlingen met minder gevoel voor ritme op speelse wijze te begeleiden, totdat ze het ritme onder de knie hadden. Nog een andere student leerde hoe ze leerlingen kon laten verwoorden hoe ze hun creatieve proces hadden aangepakt. Ze raakten steeds beter op elkaar afgestemd en waren een goed team.

De drie studenten gaven aan dat de tijd te beperkt was om zich grondig voor te bereiden. De planning in combinatie met een goed gevuld lessenrooster was erg krap, maar de ondersteuning in de organisatie van de try-outs in de scholen werd erg gewaardeerd. Dankbaarheid was er van een student die het gevoel had telkens weer de verantwoordelijkheid te moeten nemen voor de organisatie van de workshops en het verzamelen van de materialen. Ook de feedback van de onderzoekers en klasleerkrachten gaf hen steun en kracht. De waardering van de leerlingen zorgde voor de grootste energieboost. Hun warme reacties en enthousiaste deelname waren een hart onder de riem.

Tot slot

De cocreatie in multidisciplinaire teams was succesvol dankzij het sterke engagement van studenten, klasmentoren en onderzoekers. De

multisensoriële activiteiten bij de opstart van de workshop zorgden voor een intense betrokkenheid. Het open schoolklimaat faciliteerde een ontspannen werksfeer waarin kinderen zichzelf durfden zijn en tijd namen om te experimenteren, ervaringen te delen en elementen van zichzelf in te brengen. Ze durfden ook spontaan ongevraagd verrassende impulsen te geven aan het creatieve proces. Door in te zetten op meerdere muzische sporen komen leerlingen in een flow en maken ze makkelijker associaties. Doordat de ideeën van de leerlingen het leerproces sturen, zijn ze meer gemotiveerd. Samen keuzes maken voor een gemeenschappelijk muzisch doel versterkt het interactieve proces en wekt interesse voor elkaars creaties. Dit alles zorgde voor meer samenhang en een natuurlijke rode draad. De specifieke strategieën voor taalbegrip en mondelinge interactie in meertalige klassen waren voor deze groep minder noodzakelijk. De context van de onthaalklas in Turkije met de Syrische nieuwkomers zal bepalend zijn om de effectiviteit van de strategieën voor taalstimulering na te gaan. Deze bijkomende try-outs werden omwille van de coronalockdown niet uitgevoerd.

De procesgerichte aanpak was een meerwaarde voor het ontwerp van de workshop in cocreatie met alle actoren van het Europese project. Klasmentoren actief betrekken bij het ontwerp leverde meer gerichte feedback op en resulteerde in een gezonde dosis nieuwsgierigheid bij de uitvoering van de try-outs. De studenten waardeerden de feedback en werden zich bewust van hun groei. De ‘common assessment tool’ was een zinvolle kijkwijzer.

Een haalbare planning opmaken die past in het rooster van onderzoekers, docenten en studenten van drie verschillende opleidingen wordt elk jaar moeilijker. De ervaring van de afgelopen jaren leert ons dat wanneer de onderzoeksprojecten worden gespreid over een langere periode, de studenten continuïteit missen. Als ze op een korte periode na elkaar worden ingepland, is de uitvoering amper haalbaar.

Wat leerde het onderzoeksteam ArtiCULan?

Een positief klasklimaat en voldoende tijd en ruimte zijn belangrijke randvoorwaarden om leerlingen actief te laten experimenteren tijdens een muzische workshop. Door kinderen keuzes te geven, zijn ze meer betrokken. Het is belangrijk dat de leraar oprecht geïnteresseerd is in het werk van de leerlingen en beschikbaar is voor ondersteuning bij het creatieve proces. De verschillende mogelijkheden tot samenwerking stimuleren de leerlingen om met anderen te communiceren en samen te werken aan een gemeenschappelijk muzisch doel. Overleg met het werkveld is cruciaal om een draagvlak te creëren. Het vergt een inspanning van elke partner.

Het is nu aan jullie!

Graag nodigen we jullie, lezers van School- en klaspraktijk, uit om onze workshops uit te testen en jullie ervaringen met ons te delen via het contactformulier op de website <https://www.articulan.eu/contact/> of via mail articulan@pxl.be. Laat ons weten hoe jullie het proces hebben doorlopen. Veel plezier!

Dit artikel is een resultaat van het Erasmus+ KA2 project “ArtiCULan – Art, Time, Culture and Language”, een onderzoeksproject van Hogeschool PXL Hasselt (België), Istanbul Universitesi Cerraphasa (Turkije), Universidade do Porto (Portugal) en Universidad de Las Palmas de Gran Canaria (Spanje).

Over de auteurs

Karen Reekmans is lector-onderzoeker aan de Hogeschool PXL in Hasselt. Ze geeft vakdidactiek vroeg vreemdetalenonderwijs Frans en meertaligheid aan de studenten van de le-

rarenopleiding PXL-Education lager en kleuteronderwijs. Verder begeleidt ze studenten die stagelopen in het immersieonderwijs Nederlands in Luik en is ze verbonden aan PXL-Research voor praktijkgericht onderzoek over schooltaal Nederlands in meertalige klassen. Haar werk werd bekroond met het Europees talenlabel 2019, een kwaliteitslabel voor innovatief talenonderwijs.

Maïté Knaepen behaalde in juni 2020 haar diploma leraar lager onderwijs met onderscheiding bij PXL-Education. Eva Schrooten volgt de Educatieve Master bij PXL-MAD School of Arts. Katrien Braet studeert zang bij PXL-Music.

Bronnen

- Agentschap voor onderwijsdiensten AGODI. (2020). *Anderstalige nieuwkomers in het gewoon basisonderwijs*. Geraadpleegd op 26 juni 2020 via <https://www.agodi.be>
- Cadima, J., Verschuere, K., Leal, T., & Guedes, C. (2016). Classroom interactions, dyadic teacher-child relationships, and self-regulation in socially disadvantaged young children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44 (1), 7-17.
- Capitaine, F., Chantraine, M., & Bosmans, C. (2018). *Osez l'approche interactive*. Wommelgem: De Boeck.
- Connell, J. P., & Wellborn, J. G. (1991). Competence, autonomy, and relatedness: A motivational analysis of self-system processes. In M. R. Gunnar & L. A. Sroufe (Eds.), *The Minnesota symposium on child psychology*, Vol. 23. Self processes and development (p. 43-77). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Daems, F., Van den Branden, K., & Verschaffel, L. (2004). *Taal verwerven op school*. Leuven: Acco.
- De Backer, F., De Smet, A., Mertens, C., Van Biesen, L., & Van Hulle, E. (2015). *MARS Meertaligheid Als Realiteit op School*. Eindrapport. Geraadpleegd op 10 oktober 2019 via <http://dataonderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestand.ashx?nr=6366>
- Farokhi, M., & Hashemi, M. (2012). The impact of using art in English language learning classes. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 31, 923-926.

- Kuyumcu, FN. (2012). The importance of “Art Education” courses in the education of prospective teachers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 51, 474-479.
- Maes, J. (2017). *De leraar die de wolken meet*. Tielt: Lannoo.
- Marzano, R. (2011). *De kunst van wetenschap van het lesgeven*. Vissingen: Bazalt.
- Meyer, O., Coyle, D., Halbach, A., Schuck, K., & Ting, T. (2015). A pluriliteracies approach to content and language integrated learning - mapping learner progressions in knowledge construction and meaning-making. *Language, Culture and Curriculum*, 41-57.
- Nightingale, R., & Safont, P. (2019). Conversational Style and Early Academic Language Skills in CLIL and Non-CLIL Settings: A Multilingual Sociopragmatic Perspective. *English Language Teaching*, 12(2), 37-56.
- OECD (2015). *PISA 2015 Field trial analysis report: Outcomes of the cognitive assessment*. Paris: OECD.
- Phillips, R., Gorton, R., Pinciotti, P., & Sachdev, A. (2010). Promising findings on preschoolers' emergent literacy and school readiness in arts-integrated early childhood settings. *Early Childhood Education Journal*, 38(2), 111-122. doi:10.1007/s10643-010-0397
- Pladevall-Ballester, E. (2018). A longitudinal study of primary school EFL learning motivation in CLIL and non-CLIL settings. *Language teaching Research*, 1-22.
- Reekmans, K., Roden, C., & Nauwelaerts, K. (2017). *Vertaalde verbeelding: muzische inspiratie voor taalstimulering in de meertalige klas*. Antwerpen: Garant.
- Scholvinck, A., Diederren, P., & Scholten, W. (2020). Betrek leraren meer bij onderwijsonderzoek. *Didactief online*, geraadpleegd op 26 juni 2020 via <https://didactiefonline.nl/artikel/betrek-leraren-meer-bij-onderwijsonderzoek>
- Steunpunt Toetsonwikkeling en Peilingen. (2018). *Peiling Nederlands: lezen, luisteren en schrijven in het basisonderwijs*, geraadpleegd op 5 november 2019 via https://peilingsonderzoek.be/wp-content/uploads/2018/11/Brochure_Nederlands_BaO_2018_DEF.pdf
- Sullivan, J. (2018). Learning and Embodied Cognition: A Review and Proposal. *Psychology Learning and Teaching*, 17(2), 128-142.
- Van Avermaet, P., Slembrouck, S., & Simon-Vandenberghe, A.-M. (2015) *Talige diversiteit in het Vlaams onderwijs. Problematiek en oplossingen*. (Standpunten 30). Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.

Erasmus+

Noten

- 1 Vierde Istanbul Designbiënnale A School of Schools 2019 in C-mine Genk, meer info: <https://z33.prezly.com/4de-istanbul-designbiennale-a-school-of-schools-te-zien-in-c-mine-genk>
- 2 Idee van Sevince Bayrak en Oral Göktaş van projectgroep SO?, meer informatie: <http://www.soistanbul.com>
- 3 ArtiCULan Good practices, meer informatie: <https://www.articulan.eu/good-practices/>
- 4 ArtiCULan Products, meer informatie: <https://www.articulan.eu/products/>